

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

особенностям корейского устоя. Корейские медиа ярко демонстрируют восточные ценности, которые находят отражение, большой отклик и глубокое понимание не только на территории Казахстана, но и по всему миру.

Список использованных источников

1. Bok-Rae K. Past, present and future of Hallyu (Korean Wave) //American International Journal of Contemporary Research. – 2015. – Т. 5. – №. 5. – С. 154-160.
2. Горшкова В. Е. Теоретические основы процессоориентированного подхода к переводу кинодиалога (на материале современного французского кино) //Иркутск: Иркут. гос. лингвист. ун-т. – 2006.
3. Supardi M., Putri D. A. Audio-Visual Translation Techniques: Subtitling and Dubbing of Movie Soundtrack Frozen: Let it Go //Buletin Al-Turas. – 2018. – Т. 24. – №. 2. – С. 399-414.

ӘОЖ 16.21.49

І.ЖАНСҮГІРОВТІҢ “ҚҰЛАГЕР” ПОЭМАСЫНДАҒЫ БЕЙНЕЛІ ТҰРАҚТЫ ТІРКЕСТЕРДІҢ АУДАРМАДА БЕРІЛУІ

Хизат Гүлзат Алтайқызы

hizatgulzat@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ магистранты,

Қазақстан, Астана қаласы,

Ғылыми жетекшісі – ф.ғ.д., профессор Сәтенова С.К.

Қазіргі тіл білімінде аударма сияқты ерекше тіларалық қатынас формасының лингвистикалық және экстралингвистикалық факторларының өзара байланысын зерттеу маңызды орын алады. Сонымен қатар, қазақ тілінен ағылшын тіліне аудару кезінде атап айтқанда прагматикалық аспектілерді ескерудің маңыздылығы осы өзара әрекеттесетін мәдениеттер арасындағы айтарлықтай айырмашылықтармен байланысты. Аудармада айтарлықтай қиындықтар туғызатын, мәтіннің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін көрсетуде - ақиқат маңызды рөл атқарады. Көркем мәтінді аудару кезінде барабар аударманың берілуі ерекше маңызды мәселе болып табылады, мұнда аудармашының түпнұсқаның ұлттық ерекше элементтерін ескермеуі аударманың эстетикалық тұтастығының бұзылуына және соның салдарынан оқырмандарға әсер ететін бұрмаланған прагматикалық жағдайға әкелуі мүмкін.

Бұл зерттеудің өзектілігі қазақ және ағылшын тілдеріндегі мәтінді аударуда дәлме-дәлдік пен қателіктің орын алатындығымен және сәйкесінше өнер туындысы мәтінін оқырманның жеткілікті дәрежеде қабылдамауына әкелетіндігімен байланысты.

Таңдалған тақырыптың өзектілігі, сонымен қатар, әдеби жанрды аудару кезінде аудармашының аударма барабарлығының түпнұсқаға сәйкестігі мәселесіне тап болатындығына байланысты: түпнұсқа мәтіні аударманың мағынасын, сұлулығын, поэтикалық ерекшеліктерін қаншалықты толық жеткізеді? Бұл көбіне аудармашының алдына қандай міндет қойғанына, өзі аударып жатқан жұмысты қаншалықты терең түсінетіндігіне байланысты.

Бұл мақаланың басты мақсаты - Илияс Жансүгіровтің поэзиясын «Құлагер» (Белинда Кук аудармасы) негізінде қазақ тілінен ағылшын тіліне аудару кезіндегі аударма трансформацияларын анықтау.

Көркем мәтінді бір тілден екінші тілге аудару әдістері әрқашан ғылыми талқылаудың тақырыбы болды. Осы дауға қатысушылар оқырмандардың көпшілігінің шет тіл мәдениетін қабылдауына қол жеткізу үшін аударманы қажет деп санап: «тіл кедергілерді көтереді, бірақ поэзияның өзі оларды жеңуге стимул береді»; «Кез-келген елдің және кез-келген тілдің

поэзиясы басқа халықтардың поэзиясымен нәрленбегенде, ыдырап, жойылып кетер еді» дейді.

Сонымен қатар, олар аудармалардың қиындықтарын атап өтіп, авторлар түпнұсқаның мәнін сақтаудың максималды дәрежесін болжайтын аударманың эквиваленттілігі туралы көп ойламай, поэтикалық мәтіндерді өз жолымен қайта шығарған кездегі сәтсіздіктерді атап өтеді. В.А.Жуковскийдің «Прозадағы аудармашы - құл, өлеңдегі аудармашы - қарсылас» деген белгілі формуласына сүйене отырып, көбінесе аударма процесінде жаңа поэтикалық шығарма жасалады, бұл ырғақ, сөздік және тілдің бейнелі-экспрессивтік құралдары тұрғысынан түпнұсқадан - лирикалық образ жасаудың негізгі жолдары. Бұл, әсіресе, көркемдік әдіс, фразеологизм мен стилистиканың ерекшелігіне байланысты түпнұсқа мәтінді қабылдау қиын болған кезде жиі болады.

Дәл осы шығармаларға І.Жансүгіровтің «Құлагер» (1937) өлеңін жатқызуға болады, ол қазақ әдебиетінің классигіне айналды, ол әлі де оқырманды алаңдатады, өйткені әр жол ақынның жүрегі мен жанынан өтеді. Міне, бұл шығарманың маңыздылығы мен құндылығын көрсетеді.

Қазақ фразеологиясының ғылыми пән ретінде қалыптасуы мен дамуы алдымен ұлт тілінің өзіндік ерекшеліктеріне байланысты. Қазақ тілі аса көркем поэтикалық бейнелілігі және синонимдердің молдығымен назар аудартады. Қазақ халқының дәстүрлі шешендік сөз өнерінің алтын тұғыры болған мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестер, бейнелі тұрақты метафоралар қай кезде болмасын басқа жұртты таң қалдырған. В.В.Радловтың «Опыт словаря тюркских наречий» (СПб.,1899), Л.Будаговтың «Сравнительный словарь турецко-татарских наречий» (СПб.,1869) еңбектерінде қазақ тілінен жиналған мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестер тобы кездеседі. Фразеологизмдер сөйлеу және жазба тілде бағалауыштық қызметімен ерекшеленіп, өзіндік бейнелі, эмоционалды-экспрессивті жағынан айтушы мен тыңдаушы арасында жай хабарласу, ойды көркем жеткізу ғана құралы емес, түрлі сезімдік жақтарына әсер ету мүмкіндігіне ие болатын бірліктер ретінде танылады.

Фразеологизмдердің мұндай ерекше қасиетіне қазақ тіл білімінде І.Кеңесбаев назар аударған. Алғаш рет «Қазақ тілінің идиомдары мен фразалары». (Халық мұғалімі, 1946, №1-2, 39-42 б., №3-4, 42-50 б. және орыс тілінде жарық көрген «О некоторых фразеологизмах в казахском языке») – Изв. АН. Каз.ССР, №135, сер. филолог. и искусствовед., вып.1-2, Алма-Ата, 1954, с. 6-27) деген мақалаларынан басталған ғылыми зерттеулер қазақ фразеологиясының бастапқы теориялық дінгектері деуге болады [1].

Тұрақты тіркестердің екінші бір тілдегі табиғатын анықтауда біздің алдымен жүгінетініміз орыс ғалымы, тіл білімпазы А.В. Федоровтың еңбектері. А.В. Федоровтың аударма теориясын жасаудағы рөлі айрықша. Оның соңғы шыққан «Основы общей теории перевода» кітабында біраз жаңалықтар енгізілген.

Фразеологизмдерді аударуға арналған арнайы әдебиеттерді зерттеу барысында аударманың өзге де түрлері кездесетіндігі байқалды. Олар: фразеологиялық аударма және фразеологиялық емес аударма. *Фразеологиялық аударма* деп бір тілдің тұрақты сөз тіркестерін екінші бір тілге сол тілдің фразеологизмдерімен аударуды және аударма тіл мен түпнұсқа тілдегі тұрақты сөз тіркестерінің арасындағы мағыналық жақындықты іздеп, бір-біріне жақын фразеологиялық эквивалентті табу деп атаймыз. Яғни түпнұсқа тіліндегі фразеологизмдерді аударма тіліндегі фразеологизмдермен аудару немесе фразеологизмді фразеологизммен аударылуын айтамыз. Мұндай сәйкестік екі тілде де кездеседі [2].

Салыстырмалы тіл білімінде алдыңғы қатарлы орыс ғалымдары Я.И Рецкер, А.В Федоров, В.Н Комиссаров, С. Влахов және т.б фразеологизмдерді аудару мәселесі туралы ой пікірлер айтқан еді. Олардың пікірлеріне сүйеніп, С. Влахов пен С. Флорин фразеологизмдерді түпнұсқа тілінен аударма тіліне аударудың мынадай жолдары бар екендігін көрсетеді.

- 1.Фразеологизмдердің аударма тілде кездескен эквивалентін беру арқылы аудару.
- 2.Аударма тілдегі вариантын беру арқылы.

3. Аударма тілде түпнұсқа тілдегі фразеологиялық тіркестің баламасы да, варианты да болмағандықтан, фразеологиялық емес тіл құралдарымен беру арқылы [3].

“Құлагер” шығармасындағы тұрақты тіркестердің ағылшын тіліне аударылғандағы бірнеше мысалды қарастырсақ.

Түпнұсқа	<i>Алапқа алқа қотан отырды жан, Жері жоқ ине шаншар, адам тұрған</i> [4].
Маманның (аудармашының) аудармасы	Everyone sat in circle around the valley. You couldn't squeeze a needle between them [5].

(I.Jansugurov, Kulager, p. 55) .

Ине шаншар жер – адам өте көп, немесе тар жер (Кеңесбаев, 2007)

Түпнұсқа	Кек қайнап, ыза кернеп, жауыққандай [4].
Маманның (аудармашының) аудармасы	Revenge boiled inside him. Anger gripped him

Ыза кернеп-қаһарына мінді, ашу қысты.

Фразеологизмдерді мағынасы сәйкес келгенімен, синтаксистік құрамы, компоненттері, морфологиялық құрылысы өзгеше.

Түпнұсқа	Әндермен әсем-әсем Ақан серің, Қаратты ауызына астың елін; Өлеңге сұлулықты қосты талай; «Ақмарқа», «Ардагерім», Тастүлегім. [4].
Маманның (аудармашының) аудармасы	Akan as the seri of beautiful songs, Made everyone notice him at the wake – With his unique merging od poetry and music: <i>Akmarka</i> , My Idol, My Golden Eagle. [page 62]

Аузына қарату – өзіңе көңіл аударту.

Түпнұсқа	Күткен бір атым еді күнінен тай, Жолдасым осы ат менің неше жылдай! -Ендеше бас бәйгені алып тұрсың! -Айтқаның келсін, сыншым, аузыңа май!
Маманның (аудармашының) аудармасы	I have cared for him since he was two, And we have become close over the years! Then you will win first prize! I hope you are right my wise one! [page 81]

Аузыңа май- айтқанын келсін.

Бұл аудармада фразеологизм аударылмай, түсіріп тастау тәсілі қолданылған.

Мысалдарды талдап өтетін болсақ, I.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы фразеологизмдерді аударудың мынадай жолдары бар екендігін атап өтсек болады: біріншісі, фразеологизмдердің мазмұны мен формасы, экспрессивті-эмоциялық әсерін аудармашы толық беруге тырысқан; екіншісі, фразеологизмдердің мазмұны толық жеткізілгенімен, лексико-грамматикалық құрылысында аздаған өзгерістер жасалады, яғни мұның заттық-бейнелі мағынасы жартылай сақталады; үшіншісі, халықтар өміріндегі ұқсас тіршілік пен құбылыстар нәтижесінде жасалған фразеологизмдерді бір-біріне дайын балама ретінде пайдалануға болады. Мұндай лексико-семантикалық топтар қай халықта да жетерлік. Тек соны таба білу керек. Бұл тәсілдердің ешқайсына да салуға көне бермейтін біраз

фразеологизмдер бар. Олар ұлттықның заттық-бейнелі астарлы мағынаға ие фразеологизмдер. Бұлар аударылса ұлттық ажарынан айырылады, аудармаға тағы болмайды. Осындай өзгешелігі жағынан бұлар идиомдарға келетін тәрізді. І.Жансүгіровтің шығармашылығына тән ерекшеліктерді саралағанымызда ақынның өзіндік өзгешелігін айрықша танытатын тілдік құбылыстары мол екенін, оларды ағылшын тіліне аударуда ағылшын тілінің де мүмкіндігі жетерлік екенін байқадық.

Қорытындылай келе, фразеологизмдер – халықтың ғасырлар бойы көңілге түйіп, сұрыптап жеткізген, образдар дүниесінің тілдік элементтері. Екі тіл жүйесіндегі сәйкессіздіктер аударма үшін үлкен қиындықтар туғызады. Бұл қиындықтар өте кең ауқымды, яғни жеке аударылмайтын элементтерден бастап мәтінге дейін қамтиды. Мұндай мәселелерді шешуге әр түрлі аударма түрлендірулерін дұрыс жасай білу арқылы қол жеткізіледі. Аударма процесінде аудармашы эквиваленттілікке қол жеткізу үшін түпнұсқа мәтінмен максималды конвергенция үшін түрлендірулерді қолданады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік. - Алматы: "Арыс" баспасы, 2007. - 800 б.
2. Смит Л.П. Фразеология английского языка. //Перевод с англ. А.Р. Игнатъева. – Москва, 1959.
3. С.И. Влахов, С.П. Флорин. Непереводимое в переводе. - Изд.4-е- М.: «Р.Валент», 2009. – 187б.
4. Илияс Жансүгіров Өлеңдер мен поэмалар. – Алматы: Атамұра, 2003 – 360 бет.
5. Ilias Jansugurov. Kulager. Translated by Belinda Cooke. – Almaty, - 2018, -160 pages.

UDC 81'255.2

A HISTORICAL OVERVIEW OF MAIN THEORIES ENCOUNTERED IN MODERN TRANSLATION SCIENCE

Abdullayeva Assel Bakhtyarkyzy

abdullaevaasel7@gmail.com

The second-year student of Eurasian National University named

L.N. Gumilyov, Astana, Kazakhstan

Research supervisor – Nurmira Zhumai

It is known that the foundations of modern translation studies began to develop actively in the middle of the 20th century. During the rapid development of this field of science in a very short historical period, the views of individual researchers towards translation often developed on the basis of necessity. On the other hand, parallel researches conducted by different schools of translation have sometimes led to the expression of similar concepts about the same phenomena, but in different terms. Therefore, when analyzing the current state of translation theory, first of all, it is necessary to avoid any opinions and categorical judgments related to the views and theoretical constructions of certain researchers. It should be noted that in this period, linguists considered translation as a special type of speech activity and there were opinions that the use of linguistic units in the translation is chosen depending on the linguistic units in the original [1]. The "source material" for research is the original text and the translation, and their comparison provides objective factual data for subsequent theoretical studies [2].

The connection of translation with language, speech act, and the main product - texts, has led to the further development of the emerging theory of translation, which forms the material basis of this activity, which can be analyzed. These studies have moved away from literary criticism and literature studies and discussed the problems of translation and translated literature, leading to consider translation studies as a purely linguistic subject. More precisely, it was considered as one